

Секція 2: ІСТОРІЯ МОВИ І ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

Ірина Голотова

*Національний університет
«Києво-Могилянська академія»*

ГЕОГРАФІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ТОПОНІМІЇ ВОЛИНИ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено розгляду топонімії Волині XVI – початку XVII ст., у зв'язку з географічною термінологією. Визначено основні закономірності співвідношення географічних термінів із топонімами, досліджено специфіку функціонування географічної термінології в топонімії у зв'язку з особливостями місцевих топографічних реалій.

Ключові слова: географічний термін, топонім, Волинь, закономірності номінації.

The article is devoted to the research of geographical terminology in the toponymy of Volyn in the XVI – early XVII centuries. The basic correlations geographical terms and toponyms are determined. The specificity of geographical terminology in the toponymy in connections with the regional topographic realities is determined.

Key words: geographical term, toponym, Volyn, the specific of the nomination.

Номінація – це процес закріплення в мові найменувань на позначення реалій дійсності. Виділяють два рівні номінації – апелятивний – найменування загальних назв, і пропративний – найменування власних назв. Номінація апелятивного рівня «передбачає входження елемента до певної системи, узагальнення об'єктів на підставі певних спільних характеристик. Тоді як у пропріальній номінації відбувається виокремлення об'єкта з низки подібних» [1, с. 23].

З-поміж одиниць пропріального рівня номінації топоніми найточніше відображають зв'язок людини з навколишнім світом, позаяк їхнє функційне навантаження полягає в маркуванні просторових об'єктів.

Зв'язок топонімії та географічної термінології виявляється насамперед у специфіці функційного навантаження, позаяк географічна термінологія майже завжди номінативна. На думку М. Толстого, географічна термінологія «є одним із резервуарів для топоніміки, насамперед для мікротопоніміки, а часто на конкретній території в конкретних діалектах посідає проміжне місце між ономастичною і номінативною (загальною) сферами мови» [4, с. 38].

Географічний термін позначає реалії зі специфічними особливостями, які частково вирізняються із загального класу об'єктів, позначених апелятивом. Відтак, такі реалії потребують спеціального найменування, відсутнього в загальному лексичному фонді мови. Тому матеріалом

для виникнення географічних термінів найчастіше слугує діалектна лексика. Географічний термін виконує функцію вирізнення об'єкта з-поміж собі подібних за наявністю якоїсь специфічної ознаки, на підставі чого кваліфікуємо географічну термінологію як проміжний шар лексики між власними й загальними назвами, що є ближчим до онімів, ніж до апелятивів.

У топонімії Волині XVI – початку XVII століття географічна термінологія представлена доволі розлого (11.1 %). Зокрема, значну частину становлять ойконіми, мотивовані ГТ на позначення особливостей рельєфу: горбистої місцевості – ойконіми *Горы, Петигорщина*; рівнинної поверхні – *Полонное* – від ГТ *полонь* – «чисте, вільне для сінокосу місце» [3, с. 122], *Степань* – від діалектного ГТ *степан* – «рівнинна місцевість» [Там само, с. 378]; низин – ойконіми *Берег, Болонь, Подлужє* з основою ГТ *підлужся* – «низина, що заливається водою» [3, с. 238]. Основи ГТ на позначення водних об'єктів фіксуємо в ойконімах *Межиречь* – від ГТ межиріччя – «територія між двома річками» [3, с. 238]; *Коловерты* з основою ГТ *коловерть* – «місце, де вирує вода» [3, с. 275] та ін..

Географічні терміни на позначення рослинності стали мотивом називання ойконімів *Ольшанка* – від ГТ *ольшанка* – «вільховий ліс» [Там само, с. 334], *Боровица*, похідного від ГТ боровица – «сосновий ліс» [Там само, с. 45], *Дермань* – від діалектного ГТ *дерма, дермо* – «хаші, чагарники» [3, с. 84]. З-поміж назв, мотивованих рослинністю, в топонімії Волині переважають ойконіми з основами ГТ на позначення вільхового (*Ольшанка, Ольшаница*), дубового (*Дубица, Воля Дубровная*), соснового (*Переволока, Боровица*) лісів.

В основах волинських топонімів також розлого представлені ГТ на позначення ознаки об'єкта, або його форми, зокрема, в топонімах *Должок*, утвореному від ГТ *должок* – «той, що має довгу, подовгасту форму» [3, с. 115]; *Толстик* з основою ГТ *толстик* – «крутий берег» [3, с. 358], *Колимле* з архаїчною основою **kolma / kolmъ* із семантикою «об'єкт кривої, зігнутої форми» [2, с. 17]. Трапляються ойконіми, мотивовані ГТ на позначення структури земної поверхні, зокрема, *Ровки* – від ГТ *рів, Понора*, похідного від ГТ *понора* – «місце, в якому річка йде під землю» [3, с. 328], гідронім *Чарторья*, похідний від ГТ *чортория* – «глибокий яр, провалля» [Там само, с. 528]. Також представлені назви, похідні від ГТ на позначення грузьких, болотистих місцевостей: *Меречовка* – від ГТ *мереча* – «болото, хаші»; *Здвижъце*, похідного від ГТ *здвиж* – «болото, трясовина».

Значно рідше в ойконімії Волині 16 – початку 17 століття простежуємо основи географічних термінів на позначення людської діяльності. До таких належать назви сіл *Скныт*, від ГТ *скит* – «монастир, невелике поселення ченців у віддаленій місцевості» [3, с. 452], *Волочище*, похідна від ГТ *волочище* – «місце, де ловили рибу волоком» [3, с. 213], також гідронім *Збитенка* – від ГТ *збитень* – «лука, пасовисько, витоптане худобою місце» [3, с. 44], лука *Сеножатька* – від ГТ *сіножать* – «луг, де косять сіно» [3, с. 438].

Отже, як свідчить аналізований матеріал, географічна термінологія в топонімії Волині 16 – початку 17 ст. представлена досить розлого. Географічні терміни в основах топонімів мають свою регіональну специфіку, зумовлену природними умовами та особливостями розвитку регіону, що знаходить відображення в топонімії.

Література:

1. Бучко Д. Г. Кілька уваг про принципи номінації в топонімії України. *Ономастика та етимологія : Зб. наук праць на честь 65-річчя І. М. Желєзняк*. Відп. ред. О. П. Карпенко. Київ, 1997. С. 13–23.
2. Вербич С. О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ). *Студії з ономастики та етимології*, 2009. НАН України, Ін-тукр. мови; [відп. ред. В. П. Шульгач]. Київ : «Довіра», 2009. (Бібліотека української ономастики). С. 14–21.
3. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України [відп. ред. В. Г. Скляренко]. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
4. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды. Москва : Наука, 1969. 264с.